

До разової спеціалізованої вченої ради
Національної академії внутрішніх справ

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента, завідувача кафедри цивільного права та процесу Кирдана Богдана Васильовича на дисертацію Скриник Мирослави Віталіївни *«Відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю за законодавством України та країн Європейського Союзу»*, подану на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 Право, за спеціальністю 081 Право

Ступінь актуальності обраної теми. Актуальність дисертаційного дослідження, присвяченого відшкодуванню шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю за законодавством України та країн Європейського Союзу, обумовлена низкою соціально-правових чинників, які мають значення в сучасних умовах.

Насамперед, це питання набуває важливості у зв'язку з військовими діями, що тривають в Україні. Масштабні людські втрати, значна кількість поранених серед військових і цивільного населення зумовлюють необхідність удосконалення механізмів відшкодування (компенсації) шкоди потерпілим та їхнім сім'ям. Держава має забезпечити ефективні юридичні інструменти для захисту таких прав.

Навіть у мирний час значна кількість випадків заподіяння шкоди життю та здоров'ю осіб відбувається через нещасні випадки на виробництві, порушення правил безпеки, кримінальні правопорушення тощо. Статистичні дані наведені в дисертаційному дослідженні свідчать про високий рівень виробничого травматизму порівняно з країнами Європейського Союзу, що вимагає адаптації національного законодавства до європейських стандартів захисту прав потерпілих. Аналіз зарубіжного досвіду, зокрема правових механізмів країн ЄС, дозволяє сформулювати ефективні пропозиції щодо вдосконалення вітчизняного законодавства.

Важливими аспектами дослідження є розгляд різних форм компенсації: державне страхування, цивільно-правове відшкодування, одноразові виплати тощо.

Отже, враховуючи соціальні, правові та економічні чинники, вважаю, що розроблення теоретичних основ відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я та смертю за законодавством України та національним законодавством країн Європейського Союзу, а також вироблення на цій підставі науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на оптимізацію цивільного законодавства України, його наближення до міжнародних, і в першу чергу – європейських вимог та стандартів, є актуальним і перспективним напрямом наукового пошуку.

Відповідність дисертаційної роботи сучасним вимогам науки і практики. Дисертацію виконано відповідно до основних положень Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2025 роки, Стратегії розвитку України до 2030 року, основних положень Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року, Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2021–2025, а також передбачено річними планами науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2021–2025 р.р.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані дисертантом здебільшого є аргументованими й переконливими, містять самостійний критичний аналіз. Отримані теоретичні та практичні висновки стали результатом наукового пошуку, відповідно до поставленої мети і завдань дослідження. Під час їх доведення та обґрунтування автор використав широке коло вітчизняних наукових публікацій, міжнародно-правові та національні нормативно-правові акти, судову практику.

Використання Скриник М. В. значного методологічного інструментарію, загальнонаукових, спеціально-наукових та відповідних підходів наукового пізнання явищ і процесів дозволило багатоаспектно проаналізувати заявлену проблематику. Застосовано, зокрема, історико-

правовий, діалектичний, а також методи соціальний, формально-логічний, герменевтичний, систематичний та синтезу. Це дозволило належним чином обґрунтувати відповідні положення наукової новизни отриманих дисертантом наукових результатів.

Зміст дисертації відповідає обраній темі, характеризується логічністю та комплексністю. Матеріал дисертації викладено послідовно і доступно, робота оформлена відповідно до встановлених вимог.

Достовірність і наукова новизна отриманих результатів, повнота викладу основних результатів дисертації в наукових публікаціях. Достовірність отриманих результатів забезпечила ґрунтовна теоретична, нормативна та емпірична база дисертації. Джерельну базу дослідження можна вважати цілком репрезентабельною, оскільки дисертант під час проведення дослідження використав значну кількість наукових та інших джерел (їх список охоплює 342 найменування).

Також достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням, в якому відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю в цивільному законодавстві України та країн ЄС розкрито шляхом аналізу законодавства та практики його застосування в Україні та країнах Європейського Союзу, зокрема за принципом наслідків, які настали — каліцтво, інше ушкодження здоров'я, смерть.

У результаті проведеного дослідження сформульовано та обґрунтовано, а також додатково аргументовано низку наукових положень і висновків, які виносяться на захист, зокрема:

вперше:

аргументовано необхідність здійснення попередніх виплат потерпілому за шкоду, завдану каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я, що дозволить забезпечити йому фінансову підтримку на період лікування та (або) реабілітації. Ці виплати можуть бути призначені за таких умов: особа, якій завдано шкоди, в порядку, встановленому законом, визнана потерпілою; стан

здоров'я потерпілого вимагає невідкладного медичного втручання; матеріальний стан потерпілого не дозволяє здійснити оплату наданих або тих, що будуть надаватися медичних послуг; попередні виплати будуть зараховані в загальну суму визначеного судом розміру відшкодування шкоди; розмір виплат, визначених судом здійснюватиметься за рахунок коштів Державного бюджету (щодо зайнятих осіб – за рахунок Пенсійного Фонду України); за необхідності контроль за рухом коштів може бути покладено на органи управління праці та соціального захисту населення, територіальні відділи Державної виконавчої служби, приватного виконавця;

доведено, що розмір відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням, смертю малолітньої, неповнолітньої передбачає не лише реальні збитки (витрати на лікування, додатковий (постійний) догляд тощо) та упущену вигоду (дохід, який малолітня/неповнолітня особа могла отримати), а і, у разі потреби: вартість індивідуальних засобів реабілітації; складнощі суспільної та соціальної інтеграції; грошову ренту, якщо після спливу терміну непрацездатності, потерпілий, працює, отримує винагороду за роботу, докладаючи до цього значних зусиль чи підвищених фізичних навантажень;

доведено, необхідність удосконалення законодавства у сфері відшкодування шкоди з особливом суб'єктом – боржником шляхом закріплення у спеціальному законодавстві понять «професійна діяльність», «службова діяльність», «службово-бойова діяльність». При цьому під поняттям «професійна діяльність» необхідно розуміти особисті якості працівника (психологічні, фізіологічні, індивідуально-типологічні), ступінь володіння спеціальними знаннями, рівень кваліфікації за обраним фахом. Поняття «службова діяльність» поліцейського є більш ширшим, тому під ним пропонується розуміти діяльність, спрямовану на забезпечення реалізації державної політики у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав та інтересів людини, суспільства, держави шляхом виконання поліцейським завдань виключно у сфері надання поліцейських послуг, визначених законом. Під виконанням «службово-бойової діяльності» необхідно розуміти виконання поліцейськими окремих завдань та спеціальних

операцій в умовах надзвичайного чи воєнного стану, спільно з підрозділами військового спрямування, в яких виконання бойових завдань є основною сферою їхньої компетенції;

обґрунтовано, що при визначенні розміру відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'ю або смертю працівника, необхідно враховувати не лише небезпечні ситуації, що виникають (можуть виникнути) в ході виконання трудових обов'язків, а й інші виняткові ситуації або нестандартні умови праці. Винятковими ситуаціями слід вважати: залучення до виконання робіт працівників, які проходять практику або стажування; простої; вимушену зупинку виробничого процесу під час надзвичайних подій техногенного та природного характеру, в тому числі під час повітряної тривоги; зміни у технологічному процесі виконання робіт; ремонт або обслуговування виробничого обладнання під час виконання певного виду робіт тощо. Нестандартними слід вважати умови праці, пов'язані з виконанням дистанційної та (або) надомної роботи;

визначено дуалістичну правову природу зобов'язання відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю поліцейського як такого, що має комплексний характер, оскільки відносини, при здійсненні яких було завдано шкоди є – публічно-правовими, а обов'язок відшкодувати завдану шкоду є цивільно-правовим, що не позбавляє потерпілого (інших, визначених законом осіб) у разі отримання одноразової (соціальної) допомоги, права на звернення до суду з вимогою про відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої здоров'ю чи життю поліцейського при виконанні службових обов'язків;

визначено, що цивільне законодавство України та країн Європейського Союзу виділяє окрему категорію деліктів – «спеціальні делікти», базовими елементами яких є: правовий статус потерпілого та заподіювача шкоди; вид здійснюваної діяльності та наявність певних обов'язків (трудових, службових тощо); законодавство, яке застосовується при регулюванні відносин, що виникли;

удосконалено:

обґрунтування того, що завдання шкоди каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю пов'язується із наявністю деяких ризиків, зокрема технологічним (виробничим) і професійним (службовим). Технологічним є ризик, що містить високу вірогідність відмови технічних пристроїв з наслідками певного рівня за визначений період функціонування небезпечного виробничого об'єкта і не може бути підставою для звільнення від відповідальності за завдану шкоду; професійним є ризик, який пов'язаний із професійної діяльністю людини. Якщо буде доведено, що працівник діяв в умовах професійного ризику – це буде підставою звільнення його від обов'язку відшкодувати завдану шкоду;

наукове положення відповідно до якого компенсація державою шкоди, завданої особі кримінальним правопорушенням не є формою цивільно-правової відповідальності, і повинна розглядатися як виконання державою соціальної функції щодо створення допоміжних, максимально дієвих механізмів усунення негативних для особи наслідків;

науковий погляд, що ознаками цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю особи, яка рятувала життя чи здоров'я іншої особи без відповідних повноважень є: врегулювання нормами цивільного (зобов'язального) права; досягнення позитивного результату не є обов'язковою умовою відшкодування завданої шкоди; завдана шкода має невід'ємний зв'язок з особою, яка здійснювала дії, спрямовані на рятування життя та здоров'я іншої особи; такі дії не є професійними обов'язками того, хто рятує і їх здійснення відбувається поза межами його службових повноважень;

наукове судження, згідно із яким завдання шкоди каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю особі під час виконання трудових функцій, слід вважати різновидом договірних відносин, в основі яких лежить укладення трудового договору (контракту), і на які поширюються дія норм цивільного законодавства про відшкодування майнової та моральної шкоди;

дістало подальший розвиток:

науковий підхід, змістом якого є впровадження у вітчизняну судову практику діючої в окремих країнах Європейського Союзу тарифної моделі (таблиці «болю»; таблиці відшкодування шкоди) встановлення розміру грошової компенсації, за шкоду, завдану каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я, або смертю, сума якої залежить від тривалості фізичних чи душевних страждань та їх наслідків, що звільнить потерпілих від необхідності обґрунтовувати вказаний у позові розмір завданої моральної шкоди, а також сприятиме більш широкій дискреції судів при визначенні суми відшкодування, не відступаючи від завдань та основних засад цивільного судочинства;

наукове судження про те, що цивільний позов про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю особи, пред'явлений у кримінальному процесі: сприяє забезпеченню відновлення в повному обсязі майнових прав та інтересів потерпілого; унеможливорює прийняття судом необ'єктивного рішення щодо захисту порушених суб'єктивних цивільних прав потерпілого; надає можливість звільнити підсудного, потерпілого, інших учасників судового процесу (свідки, експерти тощо) від потреби брати участь у судовому засіданні повторно;

наукова позиція, відповідно до якої створення та належне функціонування Фонду відшкодування шкоди, завданої потерпілому каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю від кримінального правопорушення, слугуватиме підвищенню соціальної захищеності людини та посилить авторитет держави. Джерелами фінансування фонду можуть бути: частина коштів, отриманих від реалізації конфіскованого майна; штрафи за адміністративні та кримінальні правопорушення; суми від спеціального мінімального податкового збору; суми, вилучених необґрунтованих активів, добровільні внески юридичних чи фізичних осіб.

За результатами дослідження запропоновано нові редакції, зміни та доповнення до чинного законодавства у сфері відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, а саме:

ст. 1161 ЦК України; ст. 1195 ЦК України; ст. 1196 ЦК України;
ст. 1199 ЦУ України; ст. 97 Закону України «Про Національну поліцію» .

Практична значущість результатів дослідження. Полягає у використанні та можливості використання розроблених пропозицій та висновків: у науково-дослідній роботі – під час проведення подальших наукових розвідок у сфері цивільного і цивільного процесуального, трудового права та права соціального забезпечення; у законотворчій діяльності – в процесі оптимізації національного законодавства в сфері відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю особи; у правозастосовній діяльності – під час розгляду і вирішення цивільних справ про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю особи в порядку позовного провадження; в освітньому процесі – при викладанні навчальних дисципліни «Цивільне право», «Цивільний процес», «Особливості розгляду окремих категорій цивільних справ», «Актуальні проблеми правового регулювання трудових відносин», «Трудове право», «Право соціального забезпечення», а також при підготовці відповідних навчально-методичних матеріалів.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих наукових працях.

Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено у 13 наукових публікаціях, серед яких 5 статей, опублікованих у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, 8 тезах наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Аналіз опублікованих дисертантом статей і тез доповідей на наукових заходах дозволяє дійти висновку про належну повноту викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, наведених у дисертаційному дослідженні в наукових працях.

Оцінка змісту дисертації. Структурно дисертаційне дослідження складається з анотацій, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів,

що охоплюють вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і одного додатку.

У вступі розкрито стан розробленості досліджуваної наукової проблеми, обґрунтовано вибір та актуальність обраної теми, визначено об'єкт і предмет, завдання, методологічну основу дослідження, розкрито наукову новизну отриманих результатів, їх практичне значення, наведено дані про впровадження та апробацію результатів дослідження.

У розділі 1 *«Загальнотеоретичні та методологічні засади дослідження інституту відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю в цивільному законодавстві України та країн ЄС»* здійснено аналіз наукових джерел, які стосуються правових аспектів компенсації шкоди потерпілим. Визначено методологічні засади дослідження цього інституту, що дозволило комплексно розглянути його сутність, використовуючи різні наукові підходи. Проведено історико-правовий аналіз розвитку законодавчого регулювання цього питання в Україні та Європейському Союзі, а також сформульовано пропозиції щодо його вдосконалення.

У розділі 2 *«Загальна характеристика інституту відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю в цивільному законодавстві України та країн Європейського Союзу»* досліджено поняття та загальні умови відшкодування шкоди, визначено ключові аспекти цивільної відповідальності. Проаналізовано спеціальні підстави відповідальності у різних видах деліктів та досліджено особливості компенсації моральної шкоди. Проведено порівняльний аналіз національного законодавства та законодавства окремих країн ЄС, що дозволило виокремити сильні та слабкі сторони правового регулювання в Україні.

Розділ 3 *«Особливості відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю у спеціальних деліктних зобов'язаннях за законодавством України та країн ЄС»* присвячений аналізу особливих випадків відповідальності. Досліджено правові механізми відшкодування шкоди потерпілим від кримінальних правопорушень,

малолітнім та неповнолітнім особам, а також членам сімей загиблих поліцейських. Проведено порівняння відповідних норм національного та європейського права, що дозволило сформулювати науково обґрунтовані рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання у цій сфері.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час вивчення дисертаційного дослідження так наукових публікацій фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертаційна робота Скриник Мирослави Віталіївни є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Дискусійні положення дисертації та зауваження щодо її змісту. Позитивно оцінюючи актуальність проведеного дисертантом дослідження, наукову новизну, обґрунтованість і достовірність, достатньо високий теоретичний рівень і практичну значущість його результатів, слід висловити наступні зауваження, які мають виключно дискусійний характер.

1. У п. 1 наукової новизни «вперше» дисертант зазначає, що «аргументовано необхідність здійснення попередніх виплат потерпілому за шкоду, завдану каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я, що дозволить забезпечити йому фінансову підтримку на період лікування та (або) реабілітації. Ці виплати можуть бути призначені за таких умов: особа, якій завдано шкоди, в порядку, встановленому законом, визнана потерпілою; стан здоров'я потерпілого вимагає невідкладного медичного втручання; матеріальний стан потерпілого не дозволяє здійснити оплату наданих або тих, що будуть надаватися медичних послуг; попередні виплати будуть зараховані в загальну суму визначеного судом розміру відшкодування шкоди; розмір виплат, визначених судом здійснюватиметься за рахунок коштів Державного бюджету (щодо зайнятих осіб – за рахунок Пенсійного фонду України); за необхідності контроль за рухом коштів може бути покладено на органи управління праці та соціального захисту населення, територіальні відділи Державної виконавчої служби, приватного виконавця». У розділі II дисертації аналізує досвід країн ЄС, де звертає увагу на можливість попередніх виплат

потерпілому в Німеччині – проміжні виплати (сторінка 146 дис.) та Іспанії – тимчасові виплати (сторінка 154 дис.).

Такий пункт наукової новизни є дискусійним та потребує додаткового уточнення. По перше на законодавчому рівні в Україні не передбачено здійснення попередніх виплат. Відповідно до ч. 1, 3 ст. 1166 ЦК України передбачено, що шкода відшкодовується в повному обсязі.

По друге дисертантом не визначено правовий механізм реалізації такого права на здійснення попередніх виплат потерпілому до остаточного визначення розміру відшкодування судом. У зв'язку з чим, реалізація зазначеного механізму потребує внесення змін до законодавства, зокрема норм ЦК України та ЦПК України. Хотілось би почути думку дисертанта з цього приводу.

2. В дисертаційному дослідженні аналізується практика Верховного Суду Іспанії, Чехії, Хорватії, а також для прикладу штату Нью-Йорк, проте не аналізується судова практика національного Верховного Суду. Вважаю, що у подальших наукових дослідженнях доцільним є врахування національної судової практики у справах щодо відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю.

Викладені вище зауваження дискусійного характеру не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Скриник Мирослави Віталіївни, оскільки не стосуються найбільш значних положень і висновків роботи й не применшують належного рівня дисертаційного дослідження. Вони можуть слугувати підґрунтям для дискусії в процесі захисту дисертації, а також напрямами майбутніх досліджень дисертанта.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.
Дисертація Скриник Мирослави Віталіївни на тему «Відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю за законодавством України та країн Європейського Союзу», подана на здобуття ступеня доктора філософії, за своїм змістом, одержаними науковими результатами, актуальністю, новизною та іншими ознаками є самостійною

завершеною науковою роботою, що містить суттєві положення для розвитку науки цивільного права.

Дисертація Скриник Мирослави Віталіївни на тему «Відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю за законодавством України та країн Європейського Союзу» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значущістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (зі змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 31 травня 2019 р.) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – Скриник Мирослава Віталіївна – за результатами проведення публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

завідувач кафедри цивільного права та процесу

Національної академії внутрішніх справ

кандидат юридичних наук, доцент

Богдан КИРДАН

